

Trid Temmen

ta'

WALLACE PH. GULIA.

DAHĻA

Dawn il-versi nkitbu bhala twegiba għall-mistoqsijiet li għal żmien twil kont ili nistaqsi lili nnifsi: "Għaliex il-bniedem mhux dejjem isehhlu jagħmel il-hwejġ bil-heffa u jasal għad-deċiżjonijiet tiegħu malajr u f'qasir żmien?" It-twegiba twassalni għall-ċerti konkluzjonijiet, fosthom id-dnub originali u l-istorja tal-bniedem tul l-evuluzzjoni tiegħu mill-materja għall-mohħ.

Imma f'dawn il-versi jien nitkellem iktar fuq l-evuluzzjoni milli fuq id-dnub originali għalkemm nagħmel referenzi għal dan ukoll.

Jeħtieġ nistqarr mill-ewwel li l-evuluzzjoni li nifhem jien — u dan jidher tajjeb mill-hafna referenzi għal Alla (li jissejjaħ 'Il-Bidu u t-Tmiem') u r-ruħ — hija l-evuluzzjoni kif tifhimha u tammetti l-possibilità tagħha l-Knisja Kattolika, bil-kondizzjonijiet fost l-oħrajn li l-materja żviluppata fil-hajja biss bl-indiġ tal-Alla u li r-ruħ tal-bniedem kienet maħluqa mill-ewwel mingħajr evuluzzjoni minn Alla.

F'dawn il-versi jingħad li l-proċess tal-evuluzzjoni sar bid-djalettika. Hawnhekk ukoll irrid infisser ruħi. Bid-djalettika ma nifhimx id-djalettika ta' Hegel, Marx u Plekhanov: żewġ hwejġ li ma jaqblux ma' xulxin li meta jahbtu flimkien toħroġ minnhom haġa waħda biss li tinkludihom aħjar. Għal dawn il-filosofi fil-hajja kollox isir b'dan il-mod: Jiena ngħid xi haġa u din isejhulha "teżi"; inti tgħid xi haġa bil-maqlob, u din isejhulha "antiteżi" u minn dawn iż-żewġ hwejġ joħroġ il-ftelim ta' bejnietna: jiena nċedi xi haġa, inti ċċedi xi haġa oħra u fuq dak li jibqa' aħna t-tnejn inkunu nistgħu naqblu, u din tissejjah "sintesi". Skond dawn il-filosofi mhux biss il-hsebijiet tal-bnedmin jżviluppaw b'dan il-mod, iżda kollox kull haġa maħluqa, kull haġa li hawn fid-dinja. Ma' dan ma nistgħux naqblu għal hafna raġunijiet. Kollox ma' kollox xejn ma hu daqs-hekk hañ fid-dinja. Id-djalettika, kif jifhemuha l-aħjar kittieba politiċi tal-Punent hija r-reazzjoni ta' hafna hwejġ li kollha flimkien jolqtu lill-bniedem u jwasslu mhux għal triq waħda biss, mhux għall sinteżi waħda biss, iżda għal hafna u l-bniedem imbagħad iri jagħzel waħda minnhom. Huwa f'dan is-sens li jiena nifhem il-kelma 'djalettika'. Tabilhaqq, id-djalettika użata f'dan is-sens hija ta' l-akbar għajnuna biex wieħed jifhem il-proċessi dinamiċi tal-hajja, bhal ma huma l-evuluzzjoni u l-istorja.

Billi din hija t-tifsira li nati lill-kelma djalettika ma nasalx għall-konkluzjoni qarriega tal-filosofi li diġa' semmejna, li l-bniedem ma

għandux rajh f'idejh, għax, bħal hwejjeg oħra, huwa biss l-aġent tas-setgħat mohbija tan-natura. Dan jidher mill-eżempju li nagħti tal-hmar ta' San Wistin. Biex iwaqqa' għac-ċajt it-teorija ta' min jgħid li l-bniedem ma għandux rajh f'idejh. San Wistin igħidna quddiem għajnejna l-kwadru ta' hmar li għandu quddiemu żewġ qatet tal-furrajna ta' l-istess daqs u sura. Il-hmar ukoll jasal biex jagħzel, aħseb u ara l-bniedem bl-intelligenza tiegħu. Il-volontà libera mela qiegħda hemm; iżda l-għażla hija tqila, billi wiehed irid jara hafna hwejjeg qabel ma jaqta' u billi mhux kulhadd għandu l-istess intelligenza u mhux kulhadd jara l-hwejjeg u jfihimhom sewwa. Li kieku l-bnedmin kollha kellhom l-istess intelligenza, kieku l-hajja kienet tkun iktar sabiħa għax kien ikun fiha hafna inqas inkwiet.

Minn dan jidher li dawn huma versi tal-individwu kontra l-kollettività. Imdawwar miċ-ċaqliq tal-folla u tal-istorja, mitfugh 'l hawn u 'l hemm mir-rassa tal-hsebijiet ta' dawk ta' ma dwaru, l-individwu jrid jiddeċiedi. Jista' jiddeċiedi, bħal hafna, li jagħmel bħal haddiehor, iżda qatt ma jista' jehles mir-risponsabilità tiegħu in-nifsu. L-għażla hija dejjem tiegħu, u jekk isib ruhu fit-twegħir imhabba l-għażla li jkun għamel ma jistax iwahħal f'haddiehor. Dan igħodd ukoll għal dawk li jagħmlu bħal haddiehor u joqogħdu b'għajnejhom magħluqa fuq haddiehor. Tabilhaqq, jekk toqgħod fuq haddiehor b'għajnejk magħluqa xi darba jew oħra tiġi fil-ghali: l-ewwelnett għax minn jintebaħ li inti tafdah b'għajnejk magħluqa fl-aħħar jipprova jitle' fuq rasek u jsir id-dittatur tiegħek, u t-tieni għax id-dittaturi kollha fl-aħħar jizbaljaw bl-ikrah. B'danakollu, meta tiġi fil-ghali, trid twahħal fik innifsek u mhux fid-dittatur li mxejt warajh, għax timxi wara d-dittatur jekk trid u sakemm trid.

Fl-aħharnett kelma fuq id-*"Dinosaur"* li jissemma hafna drabi f'dawn il-versi. *"Dinosaur"* huwa l-isem ta' għadd ta' annimali li minnhom harġu l-kukkudrilli, wiża', gremxul u annimali oħra bħal dawn. Fiz-żmien ta' qabel l-istorja dawn kellhom kobor tal-għageb kif jidher mill-fdalijiet tagħhom merfugħa fil-mużejiet l-aktar kbar tad-dinja. L-*"Allosaurus"*, li kien wiehed mill-annimali ta' din ir-razza, huwa l-iktar wiehed li kellu din il-guffaġni, kien jżen ma' dwar l-ghoxrin tunnellata, kien tqil fil-mixi, u kellu mohħu żgħir u għalhekk ma setax jaħseb biżżejjed. F'dawn il-versi li gejjin, il-kelma *"Dinosaur"* għandha dan it-tifsir, kif ukoll tifsir simboliku: id-*"Dinosaur"* ifisser ukoll dak kollu li hu ikrah u li għalhekk jista' jtelluf il-kobor u t-tkattir tal-ġmiel.

Is-soggett xjentifiku-filosofiku ta' dawn il-versi m'jall-ewwel juri li dawn mhumiex versi tradizzjonali għal kollox. Min fil-poezija jfittex il-ġmiel tal-kliem u r-rima u ż-żegħil li jnissi t-taħwid tal-hajja ma jistax ma jiddiżappuntax ruhu b'dawn il-versi. Is-soggett fih inn'fsu hu mhawwad u ma deherlix li kelli nagħtih semplicità

u ġmiel li mhumiex tiegħu. L-ġhażla tal-kliem hija ħarxa; il-metrika ġebbidtha fejn deherli sewwa; u minn flok ir-rima x'aktarx tinsab l-assonanza, l-alliterazzjoni u sensieli ta' konsonanti sbieħ jew koroh skond il-ġmiel jew il-kruha tal-ħsieb.

TRID TEMMEN

Kont naħseb li l-ħajja

somma

tal-matematika: tibniha biċċa

biċċa; tnaqqas u żżid; taqsam u timmoltiplika;

tħassar u terġa' tħassar;

[titħasseb; 5

tħalliha ġħall-ġħada:

sakemm fl-aħħar sabih johroġ l-egħluq

bla dell ta' dubju.....

bla dell ta' dubju.....

10

Il-ħajja kienet qisha karta bajda

ta' perit, li fuqha jfassal

il-linji suwed

ta' djar u knejjes,

palazzi kbar u bliet

f'ta' l-lejl is-skiet.....

15

Sakemm l-irwiefen qliel tal-ħajja tagħna

dawruni,

lagħbuni,

ġħalkemm ir-rieda gatt ma kienet nieqsa

anqas il-ħsieb tas-sewwa.

20

Bil-fehma mħawda u s-sentiment mignun

ġħalxejn fittikot l-egħluq

tas-somom tal-matematika

u l-ħżuż sewdiena jaqtgħu fuq il-karta

bajda, impingġja

fis-skiet tal-lejl.

25

Bħal erwieħ

mitluqa qalb ir-ragħwa

ta' mewġ imqit

fl-ibħra bla tmiem fi żmien il-Kavaleri,

qalb il-ġibdiel tas-sensi miġweħin

mitluqin;

waqt li d-djalettika bla ħmienna tkaxkar

30

- il-evuluzzjoni kollox 85
u kollox tbiddel —
bhejjem, blat, bnedmin,
ħæjjex u kwiekeb u ġrajjet il-ħajja;
u mill-bogħod, iżda kemm mill-bogħod il-bogħod !,
il-fanal ta' Diġogine u Tereża 40
inewnem, inewnem, muħbieħ.....
- U niċċennqu s-sabiħ
il-milja tas-sniin,
għæ sabiħa l-ġlorja tal-Bidu bla Tmiem:
minā l-fjura miħtuħa w imfexħa f'April;
il-ġonna miagħħulin fin-nida jleqq;
il-kisra ta' għajnejk;
il-ġibda ta' bejnek u bejni fil-laħam
u iktar fir-ruħ,
mħumieħ xogħol siegħa— 50
il-kataklizmi qalila taż-żmien,
twahħid id-Dinosaurus
m'Elena minn Trojja !
Il-ħajja magħġuna miħ-tajn
miħħuq miħ-saqajn, 55
imwerwer minn tregħid it-terremoti
ta' tagħqid l-univers u l-intejjen
tal-irwejjah ħerġin
mill-oġbra tan-novissmi;
u l-karba tal-bniedem muġuġħ 60
twahħah
tul raddet u meddet id-dinja
maħruqa mill-biża'
tal-elementi maħbubin mill-mewt —
l-idroġenu u l-kobalt. 65
- Mela ejjew, doqqu l-qniepen tal-ġħid
għal ftit ġmiel li ħaww ma' dwarna
għæ id-Dinosaurus ma rebahx !
(Ikrah sħiħ id-Dinosaurus
bla ruħ u bla ħsieb, 70
bla ġilda nadifa li tiġbdek —
iqażżek bil-qzież).
U l-ġlieda għadha sejra:
għæ demmu jġri f'demmek ħaj u f'demmi;
miħħijet u caflanga biħ-toqol 75
tat-tunneħħati tajn qed jiehdu n-niħs
issammarna mal-art; u l-viżjoni

- mistika tintilef,
tixwekkel ir-rieda qalila li tqum
bil-gellewża ta' mohħu go mohħna! 80
- Għalhekk waħdi
juq il-pedana fejn tixhed il-ħajja
ma nafx inwieġeb
“iva” — “le”
għall-mistoqsijiet go xulxin tal-ġurija: 85
“Tajjeb jero Ħażin?” —
“Inħobbok? Ma nħobbok?” —
“Borgeżija bla qalb?
Proletarjat imġewweh għall-ġustizzja
isib il-ġustizzja fil-qtil?” — 90
“Jekyll? Hyde?” —
Jekk fl-abjad u fl-iswed
hemm il-ġriż?
fit-tajjeb l-aħjar,
fil-ħażin l-aħjar? Jekk ħajti 95
qisha l-għadira fejn jiltaqgħu amajjar —
eluf ta' amajjar —
neżlin minn muntanji fil-bogħod,
jeżta' l-wieċ ileqq bħal mera?
l-ilma ma jiddardax? 100
- Imma ż-żmien ma jiqafx!
Ma jistenniex lill-ħmar San Wistin
jaġġel il-qatet tajba tal-furrajna.
Ajruplan bla skrùn maħrub
minn naħa għal oħra tas-smewwiet u l-art
l-incidenti tal-ħajja.
Mgħaġġel b'ieq taqta' l-ħaqq
l-imħallef iwiddibni
qabel ma jwaddabni 110
isfel,
li m'għandix għax niħarwad:
li j'din id-dinja kollox marbut haġa
ma' oħra; li kollox jidher dak li hu
imħabba dak li hemm ma' dvaru. Taqta'
xi ftit il-morra j'kollox? 115
Tintelaq ji hdan iż-żegħir tal-istint
li jwassal għall-glorja tal-Bidu u t-Tmiem
minn gol-biki tal-bniedem fil-ġnejna
tal-Eden
u l-waħx tad-Dinosaurus? 120

Trid temmen!

*Trid temmen fik innifsek
bla ma taħseb iż-żejjed x'seta' kien
u x'jista' jsir. Bir-rieda t-tajba aqbad
it-tmun f'idejk; mexxi; intelaq għall-mewġ* 125
u ż-żiffa;

*agħti: sakemm tasal fejn trid. U jekk
ma tasalx, trid temmen li l-mewġ kien qalil;
harxa t-taqliba u kiefra* 130
u moħbi l-munxar.

*U jekk ma tasalx
biex temmen fik innifsek qabel kollox
u kulhadd (għax tqila mixjet
id-demm tad-Dinosaurus* 135
go ġismek, xorta

*trid temmen! Trid temmen f'haddieħor
kif il-farfett jemmen fix-xemgħa mixgħula
w jikkonsma fin-nar!*

*Imbagħad, meta d-dittatur
ineżżgħek fil-għera tal-faqar u l-ħqir* 140
*għanni l-għanja tas-sliem u l-alelulja
għax ħieles mit-toqol tad-dubju
u mill-ixkiel mirdud li taħseb b'rasek
u d-dwejjaq*

li taqta' l-morra 145
*bejn it-tajjeb u l-ħażin —
thobbha, ma thobbhix —
borgeżija bla qalb;
proletarjat imġerwoħ għall-ġustizzja
isib il-ġustizzja fil-qtil —* 150
u Jekyll u Hyde!

Fejn naslu? Ma nafx!

*Naf biss li l-moħħ jistrieħ
u t-taħbit imgħaġġel tal-qalb ma jibqax
itextex u jtektek ic-ċirku magħfus* 155
ta' nagħsek.

*U tninni l-üljeli mimlijin bis-sliem
bħal min isib il-linji sewdenija
imfassal fis-sikta w is-sahra lejlija* 160
*u l-egħluq sabiħ tas-somom
tal-matematika
bla dell ta' dubju.....*

April-Mejju, 1954.

NOTI:

50. *Dijogine*: filosofu grieg; hareġ f'nofs in-nhar b'fanal mixgħul f'idu. In-nies dahket bih, iżda huwa wieġeb li kien qed ifittex imqar raġel tajjeb wiehed.

Tereza: S. Tereza tal-Bambin Gesù li kienet titlob hafna għall-missjonijiet u għall-konverżjoni tal-midinbin.

56. *Tregħid it-terremoti*: Wara li d-dinjá ħarget mix-xemx bdiel tagħqad u sakemm għaqdet sew saru hafna terremoti.

59. *L-oqbra tan-noviżsmi*: il-mewt.

88. *Borgezija*: Il-klassi tan-nofs, l-aktar il-klassi kummerċjali.

89. *Proletarjat*: Il-kotra tal-poplu li taqla' l-ghixien tagħha bl-impieg. Fit-teorija marxista, il-borgezija u l-proletarjat huma *t-tezi* u *l-antitezi* tad-djalettika ewlenija tal-ħajja. Minnhom trid toħroġ *is-sintesi*: il-komunità bla klassijiet soċjali. Ara: Lenin; *l-Istat u r-Rivoluzzjoni*.

91. *Jekyll? Hyde?*: R. L. Stevenson fil-ktieb tiegħu *The Strange Case of Dr. Jekyll and Mr. Hyde* juri kif l-istess bniedem għandu żewġ personalitajiet: it-tajba u l-ħażina. Meta Dr. Jekyll, li kien raġel tajjeb, kien jixrob ċerti mediċini kien jinbidel f'Mr. Hyde li kien mill-aġħar.

95-99: Skond hafna xjentisti ta' min joqgħod fuqhom, il-bniedem huwa nfluwenzat mhux biss minn dak li għadda minn għalih tul ha'tu. Imħabba l-evuluzzjoni dak li jagħmel il-bniedem huwa kultant effett ta' dak li garrbu missirijietu: e.g., l-istint tal-biza' u r-riflessi psikoloġiċi tal-ħajja.

108. *L-imħallef*: ara vv. 81-5.

112-4: ara t-teorija tar-relattività ta' Einstein.

116-20: Il-bniedem huwa maħluq minn Alla bl-istinti tiegħu tajba; iżda d-dnub originali u l-proċessi tal-evuluzzjoni għagħnu l-istinti tal-bniedem huma wkoll u għalhekk ma nistgħux noqogħdu fuq l-istint biss.

138. *Id-Dittatur*: Il-bniedem li toqgħod fuqu b'għajnejk magħluqa bil-mod il-mod isir dittatur u d-dittaturi kollha fi-aħħar jizbaljaw.